

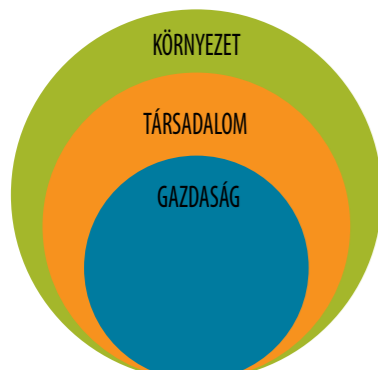
FENNTARTHATÓSÁG, AVAGY A HARMÓNIA

Fókuszban a GAZDASÁG

Az előző számokban már részletesen bemutatuk a fenntarthatóság fogalmát. Letettük a voksunkat amellett, hogy a fenntarthatóság leegyszerűsítve a környezeti, társadalmi és gazdasági érdekek harmonizálása.

A harmónia hármas pillérének harmadik eleme a gazdaság, amit most görcső alá veszünk. A három elem egymáshoz való viszonyát is bemutatuk, amiben a környezet a legnagyobb halmaz, ezen belül létezik a társadalom, és a társadalmon belül a gazdaság. Ezt a képet eddig egy almára asszociáltuk, amelyben az alma magját azonosítottuk a gazdasággal, amit a hús (társadalom) öleli körül, és amit a héj (a környezet) véd meg a külső hatásoktól.

Az, hogy ez a három elem nincs harmóniában, mostanra mindenki számára egyértelmű. Hogy megértsük, a fenntarthatóság érdekében mit kell elérni, alaposan ismernünk kell a három elem és ezen belül a gazdaság állapotát is, valamint ennek kölcsönhatását úgy a társadalomra, mint a környezetre.

Fenntarthatóság ábrázolása
mint a három pillér egymáshoz való viszonya

A GAZDASÁG MŰKÖDÉSE

A társadalmak gazdasági rendszerekbe szerveződnek az alapján, hogy hányféle módon lehet megválaszolni a mit, hogyan és kinek kérdését.

A „Mit termeljenek?” kérdés arra keresi a választ, hogy a gazdaság szereplői milyen javakat

és szolgáltatásokat, azok milyen mennyiségét és minőségét állítsák elő. A „Hogyan termeljenek?” kérdés azzal kapcsolatos, hogy a termelési tényezőket sokféle arányban lehet kombinálni. A fejlett országok tökéletesen, a kevésbé fejlett gazdaságok munkaintenzív technológiákat alkalmaznak. A „Kinek termeljenek?” kérdés arra keresi a választ, hogy a javakat és szolgáltatásokat kik fogják elfogyasztani, azaz kik fizetnek értük. Milyen elvek alapján osztják el a megtermelt javakat és a keletkezett jövedelmeket.

Alapvetően két eltérő gazdaságszervezési módszert különböztetünk meg egymástól: az egyik a piacgazdaság, amiben az egyének és a vállalkozások hozzák meg a döntéseket, a másik az utasításos gazdaság, ahol a hierarchia csúcsán a kormányzat döntései állnak.

A piacgazdaságban a leggyakoribb tulajdonforma a magántulajdon. A vállalatok a legnagyobb nyereséget, profitot hozó fogyasztási cikkeket részesítik előnyben, ezen árak előállításához pedig minél kisebb költségre törekednek. Az egyén a munkával megkeresett bért, illetve a különböző tulajdonokból származó jövedelmet költheti el, s ezzel dönt a fogyasztásról. Végeredményben a vállalatok kínálatának és a háztartások keresletének kölcsönhatása határozza meg a piacon értékesített termékek árát és az eladott mennyiséget.

Az utasításos gazdaságban a kormányzat hozza meg az összes fontos döntést a termelésről, elosztásról (a mit, hogyan és kinek kérdésekkel kapcsolatos döntések alapvetően állami előírások formáját öltik). A legfőbb termelési tényezők (föld, tőke) állami tulajdon képeznek.

A mai modern gazdaságokat vegyes gazdaság jellemzi. Ezek elsődleges szabályozó mechanizmusa a piaci árrendszer, azonban ezt kiegészítik az állami beavatkozások (pl. adóztatás) a piaci kudarcok korrigálása, elkerülése érdekében.

Egy országban egy adott időszak alatt előállított termékek és szolgáltatások összértéke

a GDP. Ennek egy leegyszerűsített formája az egy főre jutó GDP, amelyet az adott országban élők átlagos életszínvonalának mutatójaként szoktak használni.

Most, hogy értjük, mi és hogyan működteti magát a gazdaságot, lássuk annak szerepét az egyes fenntartható fejlesztési célok vonatkozásában.

AZ ENSZ FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS CÉLOK GAZDASÁGI VONATKOZÁSAI

! Megfizethető és tiszta energia

A cél, hogy mindenkinek hozzáférése legyen a megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához. Ma 789 millió ember egyáltalán nem jut elektromos energiához, ez különösen kritikus a járvány időszakában, amikor egyes fejlődő országokban a kórházak egyegyedében egyáltalán nincs villamos energia. A világ összes energiafogyasztásának csak a 17 százaléka származik megújuló erőforrásból, amit fontos lenne növelni. Az éves energiahatékonysági javulás jelenleg 1,7 százalékos, de a cél eléréséhez évi 3 százalékos javulásra lenne szükség. Szerencsére a pénzáramlás a fejlődő országokba emelkedik, ugyanakkor az éves pénzárannak csak a 12 százaléka megy a legkevésbé fejlett országokba.

! Tisztességes munka és gazdasági növekedés

A cél ösztönözni a tartós, befogadó, fenntartható gazdasági gyarapodást, a teljes és eredményes foglalkoztatást és a tisztességes munkát mindenki számára. A gazdasági növekedés már a járvány előtt is lassult (2010–2018 2 százalékos GDP/fő; 2019 1,5 százalékos GDP/fő növekedés), a Covid-19 viszont a legnagyobb gazdasági visszaesést hozta a nagy gazdasági világválság óta (1929–1939). A járvány alatt 1,6 milliárd nem hivatalosan foglalkoztatott embernek került kockára a megélhetése. A turizmusnak soha nem tapasztalt kihívásokkal kell szem-

A mianmari Shan állam
távolibb vidéki területein élő
burmai emberek, áram és
utak nélkül. (2018)

benéznie: a kiesett nemzetközi utazók számát 2020 végére 1 milliárd főre becsülik. A Covid-19 2020 második negyedévében összesen 400 millió munkahely elvesztését okozta.

! Ipar, innováció és infrastruktúra

A cél teherbíró infrastruktúrát építeni, ösztönözni a befogadó, fenntartható iparosodást és támogatni az innovációt.

A gyártás növekedése már a járvány előtt is csökkent az illetékek és a kereskedelmi feszültségek miatt. A légi közlekedési ágazat a történelem legmeredekebb visszaesését tapasztalta 2020 első fél évében: 51 százalékos zsugorodást az előző év azonos időszakához képest. A kisüzemi termelők finanszírozása szükséges a krízis alatti túlélésükhöz, ugyanakkor a fejlődő országokban ezeknek a termelőknek csak a 35 százaléka számára érhető el hitel. A kutatás-fejlesztésbe való fektetés ugyan növekszik, de a cél eléréséhez erőteljesebb bővülésre lenne szükség. A legkevésbé fejlett országokban az embereknek csak ötöde használja az internetet.

! Felelős fogyasztás és termelés

A cél biztosítani a fenntartható fogyasztást és termelést. A világ nem fenntartható mértékben

használja a természetes erőforrásokat: a globális anyagfelhasználási lábnyomunk nő. A világgazdasági fejlődés lehetővé teszi olyan megújulási tervek kidolgozására, amelyek egy fenntarthatóbb jövőt építenek: 2017 és 2019 között 79 ország és az EU jelentett legalább egy olyan politikáról, amely a fenntartható fogyasztást és termelést segíti elő. Az elektronikai hulladék mennyisége 38 százalékkal nőtt az elmúlt évben, és ennek kevesebb mint 20 százalékát hasznosítják újra. A klímakrízist segíti elő, hogy emelkedik a fosszilis tüzelőanyagok támogatása (2015: 318 milliárd dollár, 2018: 427 milliárd). Az élelmiszer 13,8 százaléka már a beszállítói lánc (betakarítás, szállítás, tárolás, feldolgozás) során veszendőbe megy.

EURÓPAI ZÖLD MEGÁLLAPODÁS

A 2019-ben elfogadott európai zöld megállapodás célja, hogy utat mutasson ahhoz, hogyan tehetjük fenntarthatóvá Európa gazdaságát. Ez az EU kommunikációja szerint is csak akkor fog sikerülni, ha az éghajlati és környezeti kihívásokat lehetőségként kezelik minden szakpolitikai területen, és ha gondoskodnak róla, hogy a gazdasági átalakítás mindenkivel szemben

igazságos legyen, ne legyenek vesztesei a folyamatnak. Az európai zöld megállapodás cselekvési tervet is felvázol, amiben az egyik irány az erőforrások hatékony felhasználásának elősegítése a tiszta, körforgásos gazdaságra való átállás révén; a másik pedig a biológiai sokféleség helyreállítása és a környezetszennyezés mértékének csökkentése.

KÖLCSÖNHATÁSOK GAZDASÁG VS. KÖRNYEZET

! Erőforrás-használat

Ahhoz, hogy bármilyen terméket előállítsunk, természeti erőforrást kell igénybe venni. Ez lehet ásványi anyag, energia, víz, talaj, bármi. Ezért amikor gazdaságról beszélünk, az első és legfontosabb hatás a Föld véges erőforrásainak használata, ami a növekvő lélekszámmal (akik a gazdaság nézőpontjából egyben a növekvő számú fogyasztók) és a növekvő életszínvonalal (ami ebből a szempontból az egyre növekvő igényt is jelenti) már eddig is 1,6 Földnek megfelelő ökológiai kapacitást élt fel évente.

Nézzük az energiafogyasztást a történelemben. Az első ipari forradalom, amikor az ipar megelőzi a mezőgazdaságot, még nem is mu-

tat túl erős változást. A valódi változás a második ipari forradalom időszakában (1870–1914) kezdődik meg, amit a technológiai érettség korának is neveznek, és amikor a szolgáltatóipar is előretört. A harmadik ipari forradalom még ezt a tendenciát követte, majd 1945-től, a hidegháborús haditechnika fejlődésével kezdődik az igazi ugrás, az 1970-es évektől pedig – az elektronika forradalmával – az egekbe szökik. Ha csak az elsődleges energia felhasználására és az 1,6 földnyi kapacitás éves elfogyasztására gondolunk, egyértelmű, hogy itt nemhogy harmóniáról nincs szó, de kétségtelen, hogy a végéhez közeledik a Föld eltartóképessége is.

forrásokról beszéltünk, a társadalom esetén is felmerül a gazdaságban egy kulcstényező, az emberi erőforrás, avagy a munkaerő.

A modern kori rabszolgaság leggyakoribb formái a szexuális kizsákmányolás, a kényszermunka, a kényszerházasság, a szervkereskedelem és a bűncselekményre kényszerítés. Ehhez társul eszközként az emberkereskedelem.

Napjainkban 30 millió rabszolga él (három magyarországi ember). Több, mint bármikor a történelem során. Férfiakat, nőket és gyereket kényszerítenek fizetés nélküli munkára a világ minden táján, és a veszélyeztetettek száma egyre nő. A hagyományos rabszolgaság esetén egy olyan emberre gondolunk, akit megfosztottak szabadságától, tárgyként kezelnek, és másvalakinek a tulajdonát képezi. A modern kori rabszolgaságot ez a meghatározás lényegében lefedi. Az eltérés a kettő között, hogy a hagyományos rabszolgaság idején a rabszolgatartás nem volt bűncselekmény, míg a modern kori rabszolgaság a 21. század egyik legsúlyosabb, határokon átvívelő bűncselekménye, ami magában foglalja a személyi szabadság korlátozásával/megfosztásával, illetve a kizsákmányolással megvalósuló bűncselekményeket.

Gyermekmunka. Ezt is egy tőlünk távol álló jelenségnek, esetleg mesének gondoljuk. Pedig a világon 2016-ban 152 millió (5–17 év közötti) gyerek kényszerült munkára a megélhetéséért, közülük 73 millióan dolgoztak veszélyes körülmények között, ahelyett, hogy az iskolapadot koptatták volna. Közülük Európára és Közép-Ázsiára együttesen 4 százalékuk esik, a legnagyobb arányban (közel 20 százalék) Afrikában élnek. Hetvenegy százalékuk a mezőgazdaságban, 12 százalékuk az iparban, 17 százalékuk a

szolgáltatási szektorban dolgozott. Közel felük 5–11 év közötti, 58 százalékuk fiú. 2012 óta a gyermekmunkások száma mintegy 94 millióval csökkent, ahogy a veszélyes körülmények között dolgozók száma is megfeleződött.

Fogyasztói társadalom vs. tudatos vásárló

Ezt a szót már sokat hallhattuk, hiszen mi magunk is a fogyasztói társadalom tagjai vagyunk. Ez pedig azt jelenti, hogy a gazdaság és a társadalom jórészt a fogyasztás körül szerveződik, hiszen a „Kinek termeljek?” az egyik alapvető kérdés a gazdaságban. A vállalatok igyekeznek kitalálni, befolyásolni azt, hogy mit venne meg a fogyasztó, hiszen ebből lesz a bevétel, ez a piaci siker záloga. Napjainkra azonban a fogyasztás már több mint gazdasági tevékenység: társadalmi, kulturális, sőt pszichológiai jelentősége van. A reklámok és a kereskedelmi média már azt is befolyásolja, hogy mit gondolunk és hogyan beszélünk a világról. Személyes identitásunk pedig összefonódik a vásárolt termékek imázsával. Ha a fogyasztás több mint pusztán materiális tevékenység, ha az embereknek szüksége van arra a tudatra, hogy amit csinálnak, annak értelme, értéke van, ha a reklámok is ezt igyekeznek velük elhitetni – hiszen egy autó megvásárlása maga az önmegvalósítás, és vele jár a szabadság és az önállóság –, akkor mit lehet tenni, hogy a kölcsönhatások helyrebilljenek és bekövetkezhesen a harmónia, mielőtt a teljes egyensúlyvesztés helyreállíthatatlan következményeket eredményez?

Tudatosá válni. A tudatos vásárló nem a klasszikus fogyasztóvédelmi karaktert tükrözi, azaz nem az, aki nem hagyja, hogy átverjék, aki tisztában van fogyasztói jogaival és él is velük,

Műanyag palackokat és hulladékokat mosott partra az érkező árapály a dél-afrikai Umkomaas egyik strandjánál

azt is, hogy így vagy úgy, de a drámai társadalmi vagy környezeti következményekkel is szembe kell néznünk egyszer.

HAPPY PLANET INDEX

A Happy Planet Index (röviden HPI) a fenntartható jólét mutatójaként jött létre. Ennek kiszámításához négy elem szükséges: a jólét, amit egy 1–10-ig tartó skálán értékelnek az adott ország lakói; a várható élettartam, amit az ENSZ adatbázisából szereznek; az eredmények egyenlőtlensége, azaz az adott ország várható élettartamára és jólétére vonatkozó adatok százalékos megoszlása; illetve az ökológia lábnyom a Global Footprint Network adatai alapján.

A HPI-re azt is mondhatnánk, hogy a GDP-ből számított jólét ellentéte: nem a gazdaság fejlettségén és az előállított termékek és szolgáltatások összértékén alapszik, hanem sokkal inkább a társadalmi jólétet veszi figyelembe, ahol a materiális dolgoknak sokkal kisebb a jelentősége. Ezenfelül fontos, hogy míg a GDP nem veszi figyelembe az ökológia lábnyomot, addig a HPI-nek ez egy létfontosságú eleme. Hogy ez mit jelent? Az Egyesült Államokban és az európai országokban lehet átlagon felüli a jólét, lehet magas a várható élettartam, mégis, ha az ökológiai lábnyomuk magas, a HPI alacsony. Ebből adódik, hogy a világon a három legmagasabb HPI-jű ország sorrendben Costa Rica, Mexikó és Kolumbia. Az értékeik kétszer akkorák, mint az Egyesült Államoknak, és a listán Norvégia, Spanyolország és Hollandia fér bele csak európaiként az első húszba. Magyarország a világ többi országához viszonyítva a középmezőnyben helyezkedik el (69.), ezzel csak Szlovéniát és Ukrajnát előzi meg a régióban.

BOLDOG KARÁCSONYI! A fogyasztói társadalom tagjaként ne felejtjük, hogy rajtunk múlik a kínálat, tudatos vásárlóként ajándékozzuk meg egymást idén a fa alatt. BOLDOG ÚJ ÉVET! Ha újévi fogadalmat teszel, legyen közte, hogy 2021-től te is egy Boldog Bolygó részese akarsz lenni, és ezért tenni is fogsz. Vigyázzunk magunkra, egymásra és a bolygóra. Virushelyzet alatt és után is.

A cikk szakértő partnerünk, a Planet Fanatics' Network gondozásában készült. Szerzőnk **Szomolányi Katalin**, a Planet Fanatics' Network alapítója, ügyvezetője.

Hulladék

Az erőforrás felhasználása mellett a másik szembeötlő jelenség a termékek előállításából, elhasználódásából, illetve a melléktermékként keletkező hulladékok mennyisége. 2016-ban a gazdasági tevékenységekből és a háztartásokból származó hulladék teljes mennyisége az EU28 területén 2538 millió tonna volt.

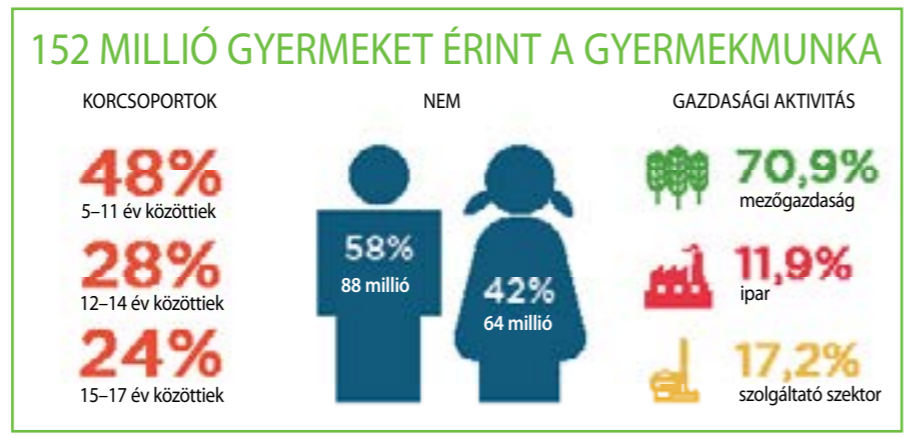
Ma még természetes, hogy a termékekkel együtt jár azok csomagolása is. Csak a csomagolásból évente 141 millió tonna műanyag hulladék keletkezett 2015-ben. Ebből talán érthetővé válik, hogy hogyan kerül az óceánokba évente 5–13 millió tonna műanyag.

GAZDASÁG VS. TÁRSADALOM

Az eddigiek alapján gondolhatnánk, hogy a gazdaság valójában a társadalom igényeire épül, és ezért, bár lehet, hogy a környezet és gazdaság között felborult az egyensúly, de a gazdaság és a társadalom között másként kell ennek lennie. Sajnos ebben a párosításban sem szolgálhatunk túl jó hírekkel.

Emberi erőforrás

Ahogy a környezet esetén a természeti erő-

(Forrás: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575541.pdf)

